

pripovedovati treba. Lepo je začel slikati zgodovino kranjskih mest naš velezaslužni „Vrtec“. V štajerskih šolah morejo z vspehom rabiti učitelji knjižico: „Pripovesti iz zgodovine Štajerske“ (Krones-Lapajne), a za Primorje prinaša zgodovinske slike „Šola“, ki je prej Goriško že dobro opisovala v zemljepisnem obziru. Kakor imamo pa opise naših dežel že, n. pr. tudi v moji knjižnici „Domovinoslovje“, tako bi bilo želeti, da bi učitelji začeli spisovati opise posameznih šolskih ali politiških okrajev. Za dvo- in trirazredne šole se ne térja v predpisanih načrtih dosta več zgodovinske tvarine, nego v enorazrednicah, to menda radi tega ne, ker se je itak enorazrednicam že preveč predpisalo. Na čveterorazrednicah bi se v 4. razredu smelo rabiti že posebno knjigo za zgodovino. Na Nemškem imajo sim ter tje tako knjigo vpeljano, ali v občé zadostuje nemškim in tudi slovenskim šolam tvarina, katera je v berilih. Učitelj, kateri prebavi dobro zgodovinsko tvarino, ki je v 2. in 3. berilu, in kateri dodaja še tudi to, kar nimajo berila potrebnega iz domače in lokalne zgodovine, storil je gotovo svojo dolžnost.

Novice

pa

Dr. Janez Bleiweis.

XXV. 1867. „Kmet, ki se je povzdignil v to, da kak časnik bere, je boljár (aristokrat) na duhu med množico svojih ljudi, ki nič ne beró. Takemu kmetu-novičarju se že odzunaj pozná, da več veljá mimo družih. Njegova hiša je zidana in z opekami krita; vsak prostorček je zasajen sè sadnim drevjem, in na polji mu stóji koruza v lepih ravnih vrstah tako, kakor stóje vojaki v bataljonih. On je tudi bčelar in tedaj ima na tisoče podložnih, ki delajo zanj. V njegovi izbi je vse na pravem mestu, in čedni svinjak je tak, da more idiličen zgled biti okolici svoji. Tako se kaže že prva stopinja omikanega duhá, ki se razodeva v znanji 24 abecednih vitezov duhá. Prva podloga duševni národni omiki je sem ter tje položena — al le redko se še nahaja“. Tako piše pošten mož v časniku štajarskem, ki navadno le nemškemu jeziku glorijsko poje, da je sredstvo omiki, pravi dr. J. Bleiweis — vesel priznavanega napredka po Novicah. Ali tudi po tem popisu edina prava pot, da se naši kmetje povzdignejo na stopinjo omike v kmetijstvu in vsakem drugem znanstvu, ni tedaj — materini jezik? S tega popisa, kateri v Tagespošti (o Novice — Bauer) gotovo ni Novicam na ljubo, ampak le resnici na hvalo pisan, se pač jasno vidi, kakošni sovražniki slovenskega naroda so vsi oni, ki mu namesti materinega jezika v šolah in drugod silijo tuji jezik, in mu tako namesti hruha ponujajo kamen!

Posebej je spisal v petindvajsetem tečaju na pr.: „Kaj je treba, da kmetovanje ne gre rakove poti, temuč da napreduje. Zavarovalnica Gresham. Pravi čas les sekati. Kako se dobrota moke spoznava. Kako je to, kadar po novem letu dan začne rasti, da se to veliko tednov zjutraj še nič ne pozná, na večer pa je že dalje svetló. Lanske bčele. Kredit kmetov. Kako naj se gozdi oskrbujejo. Prosim poduka zarad pobiranja vinskega davka in zarad klanja. Zmerzljina sadnega drevja. Nova katasterska mera. O neznani boleznih telet. Zakaj bi krav ne vpregali. Besedica o rastlinskih boleznih. Jež — koristna žival. Kaj je z letošnjo létino po svetu. Zbor avstrijskih svilorejcev na Dunaji. Nova angleška pinja. Kaj prav za prav je bolezen svilnih črvičev. Stoletnica c. k. kranjske kmetijske družbe (kjer je posebno znamenit govor njegov str. 360—1) itd.“

„Kdor hoče dvalizem, ta se igrá z ognjem. Le kdor hoče, da vsi narodi avstrijski imajo skupne državne zadeve, ktere obravnavajo v skupnem državnem zboru, v deželnih

avtonomnih zborih pa opravljajo sami to, kar deželi gre: ta hoče mir in srečo Avstrije. In to je, kar zahteva federalizem, ki daje državi, kar državi gre, deželam pa, kar je deželnega. Kdor s tem ni zadovoljen, naj raji naravnost reče, da noče Avstrije“. Tako resno jo je povedal dr. Bleiweis v resnem času v sestavku: Dvalizem — dandanes največa nesreča Avstrije — po „Reformi“, ki je nemški časnik z dušo in telesom, tedaj se mu očitati ne more, da je panslavist, vendar je pravičen vsem narodom in le zrelo politiko zagovarja v Avstrii in tako, ki pelje k sreči in blagru (410). Po tem in enacih časnikih je v dobi poslancem vzlasti nevarni, v kateri se Novicam odgovorni vrednik v 10. listu prikaže Janez Murnik, priobčil na pr.: „Za Avstrijo gre. Venčanje ogerskega kralja. Svoboda kapitala. Nove postave o nabiranju vojakov. Denarna stiska v Avstriji. Panslavizem in nevarnost za Avstrijo. Kako se godi pri volitvah deželnih poslancev na Ogerskem. Kaj, če avstrijska država na kant pride. Grof Hohenwart in koroški Slovenci. Ne bodite lahkomišeln! itd.“ — Važni, prevažni so njegovi oglasi o cesarskem patentu 2. jan. 1867, o novih volitvah za deželni zbor, in oglasi narodnega volilnega odbora za vojvodstvo Kranjsko, kateremu na čelu je deloval in pisaril dr. Janez Bleiweis (l. 3.), njegovi govori v narodnem deželnem zboru, o in po njegovem razpustu itd.

O Vodnikovem spominku je na vprašanje povedal (185) vzroke, zakaj dr. Toman in dr. Bleiweis mirujeta, in o ženitvi beračev (244): Lažnjivcem na sramoto, nalaganim v razjasnilo. O plesu: „Mi pa dodamo temu še to, da — če že na svetu mora biti ples, in podoba je, ker so že stari naši očaki plesali in bodo plesali tudi potomci za nami — bi bilo le to želeti, da bi se nikjer drugod ne plesalo kakor v čitalnicah, kajti tū je poštena družba in se nobena nerodnost nikoli ne godi, ker sto in sto oči pazi nad čednim obnašanjem. Al vse drugo je s plesom na podih in v krčmah: tū se godijo pri plesu res nespodobne reči, ktere žalijo poštenje in nravnost. Ne čudimo se tedaj, da on, kdor meri ples v čitalnicah po merilu iz poda ali krčem vzetega, izobčuje ples po pravici. Zatō veljá že star pregovor: Qui bene distinguit, bene docet (180)“. — O svojem vredovanji: Gosp.?! iz Goriškega: „Ker je naše pravilo stanovitno to, da Novice popravljajo in razjasnujejo, ako je kak slovensk časnik v kakem sestavku kaj napak rekel, na vsako stran branijo pravico, sicer pa domačih časnikov in toto nikoli na klop obtoženca ne posajajo in se jim sodnika ne delajo, tedaj nam ne bote zamerili, da pismo o „D.“ položimo ad acta. To je princip vredništva Novic od nekđaj bil. — Naj je vredništvu dovoljeno pri tej priliki še enc reči o drugi zadevi. Vroči krvi so Novice morebiti premalo krakelarice, in kdor rad škandal bere, ne nahaja ga nikoli v Novicah. Ostra, krepka in tehtna je njih beseda, kadar je treba — al — spodobna poleg tega je vsegdar. Res, da s cepci ne tolčejo po glavah, pa tudi na kolenih nikdar ne ležijo in odpušanja ne prosijo (190). — Kar sem bil l. 1864., to sem še danes, ker doslednost in stanovitnost je en kos moje nature, ki nikdar po vetru plajšča ne obrača. To lahko o sebi rečem: da ne manjše stvarce nimam preklicati, kar sem govoril in delal 25 let (245)!“

„Časi, v katerih živimo, so zelo važni in prihajajo vsak dan važnejši, pravi v vabilu (208); zato nam je berila treba. Kar je Novicam o tem na škodo, da ne izhajajo vsaki dan, jim je od druge strani na korist, da to, kar prinesejo vsaki teden, je temeljito in dobro pretehtano. In (416): „Novice so bile tako srečne, da so že mnogo dosegle v tem, česar so doseči želele: veliko število našega ljudstva po kmetih (in to je jedro naše deželne moči) je že tako podučeno, da se lahko ogledamo po družih ljudstvih našega cesarstva in vprašamo ponosno: kje, izvzemši naše brate na Češkem, beró drugod kmetje in rokodelci tako radi časnike in druge bukve, kakor naš narod slovenski? Po branji pa

se širi podučevanje in s podučevanjem se širi napredek. Velikansk je skok, ki ga je storil naprej naš narod v kratkih 25 letih, ako pomislimo, da do 1843. leta je debela megla potujčevanja ležala nad krasno našo domovino. Od Boga z obilnim umom obdarovani naš narod ni si mogel v prejšnjih časih pomagati na nobeno stran na bolje, ker s tujo besedo so mu bila zaprta vsa vrata, kamor je potrkal, da bi se bil učil ali boljšega kmetijstva, obrtnijstva, novih znanstev, znanstva svetá in vseh obilnih družih vednosti, ki jih človek potrebuje, da se omika in si zboljša svoj stan. Naj bi mu bila še cerkev vzela njegov jezik, — po njem bi bilo! — Zdaj je že marsikaj drugače; al še mora veliko drugače biti! Pravice vse, ki grejo vsacemu narodu, mora po vsem doseči tudi narod naš, kajti še le potem se bo mogel vésti tako, da čedalje bolj podučen s pomočjo vednosti si zboljša svoj stan, kolikor je mogoče v dandanašnjih časih, ko od vseh strani le slišimo: daj, daj, pa še daj! — Kakor dozdam, se bodo, če tudi pisano gleda protivnik, tudi v prihodnje Novice potegovale za vse, kar je na blagor našemu narodu, in kar mu pred Bogom in svetom gré; naznanjale pa mu bodo za tega del vse, karkoli se bo važnega godilo po svetu. Prišle bodo, kakor se kaže še hude homatije na svetu in duševne borbe bode še dovolj. Novice se je ne vstrašijo, in po svojem trojnem geslu za vero, domovino, cesarja bodo v vseh okolščinah učiteljice in svétnice narodu slovenskemu“.

XXVI. 1868. Novo leto. „Kakošno bode novo leto? kaj nam bode prineslo? — to je vprašanje, ktero si zdaj stavi vsak državlján, bodi si kakoršnega koli stanú. Odgovora na to vprašanje ne more dati nobena živa duša; sam Bog ga vé, zakaj če pogledamo v preteklo leto nazaj, prestvarilo se je naše cesarstvo — Avstrija — tako, da ni več podobno prejšnjemu. Kdo tedaj more vedeti, kaj in kako bode v prihodnje? In popisavši dovršeni dvalizem — iz srca želimo, da bi ta nova skušnja res tako srečno se izvršila, kakor se nadjajo tisti, ki so nam za novo leto prav novo Avstrijo skovali. Vsa odgovornost gre njim za to!“ To na 1. strani, in na zadnji — Na konci leta — opisavši glas Novic prvi dan 1862. leta poprašuje: „In kako je zdaj o prestopu v 1869. leto? — V listinah letošnjega tečaja stoji zapisano. Te kažejo, da se svet v Avstriji po polževo suče“.

Rojakom svojim pa je dr. J. Bleiweis v šestindvajsetem tečaju spisal na pr.: „Delo z rokami nasproti delu z mašinami. Kako je s soljó v našem cesarstvu, in kaj naj vlada stori, da sol po cenejši ceni vsak lahko dobiva. Ali je boljše živino v hlevu pasti ali zunaj na paši. Gospodarstvo — prvi dober steber vsacega napredka. Dobra ledenica. Razločki mleka po molzi. Zakaj ne napreduje živinoreja, kakor bi imelo biti in bi lahko bilo. Stroški ministerstva kmetijstva za kmetijske potrebe. Kako se spozná dobra koklja. Več živine kakor klaje je velika napaka. Prislovica, ki naj si jo zapomnijo kmetiški gospodarji. Novi davki. Oteklo vime, ali ovčič ali sajevec na vimenu. Tobak. Gülich, zmagavec krompirjeve bolezni. Kuhinjska in živinska sol v državnem zboru dunajskem. Kako so ljudje prvič začeli zemljišča gnojiti. Stroški in dohodki od molzne krave na leto. Glasi za napravo vrtnarske družbe na Kranjskem. Mlado živinčce koj po rojstvu. Kaj storiti da ne bode vlačugarjev beračev. Nove šole za poduk v kmetijstvu. Koliko dobro seme veljá pri setvi. Umni živinorejec. Indiga. Morski lug. Gosenice na zelji — grozna letošnja nadloga. Rastlinam škodljive živali. Gotova pomoč zoper gosenice na zelji. Prešičja bolezen. Kako z zrelim sadjem ravnati, in kako ga obračati v korist. Kratkočasnica, pa tudi podučnica — o vražah. O napravi učilnic za kmetijstvo in gojzdarstvo na Kranjskem. O reji in strežbi domače živine. Sol živini potrebna. Od plevela itd.“

Kakor o učilnicah za kmetijstvo, tako je v deželnem zboru predlagal in po Novicah priobčil „Postavo o ravnopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradnijah

(296)^a; nasproti nekterim očitanjem popisal „Delavnost kranjskega deželnega zbora (340—1)^a. Spomini na deželni zbor kranjski pripovedujejo o šolskem nadzorstvu in o narodni ravnopravnosti itd. — Po „Reformi“ itd. je razpravljaj na pr.: Konkordat in pa armade. O praznovanju nedelj in praznikov. Ljudska šola. Različne misli o centralizmu, dvalizmu in pluralizmu v Avstriji. Češko državno pravo. Avstrijsko-ogerska država. Plemstvo v sedanjem boji (po Graz. Volksbl.). Taktika nemških liberalcev. Zedinjenje Slovencev pred prestolom ljubljanskega konstit. društva, kjer na konci po Ref. pravi: Zdaj pa je ideja zedinjenja Slovencev tukaj, in ne bode več zginila iz dnevnega reda ustavne Avstrije (386).

Najbolje pa, kratko in krepko, je opisal našega prvega Vodnika v premnogih ozirih naš drugi Vodnik, dr. J. Bleiweis; l. 1868 o njegovem godu v slavnostnem ogovoru (Jezičnik XIV. str. 42. 43); vodil o volitvah v mestni zbor svoje someščane; o mnogih ljubljanskih trgovcih opomnil, da prav radi v kranjskem jeziku prodajajo svojo robo; kadar pa gré za pravice narodove, takrat teh pravic celó ne poznajo, ter se poganjajo le za izveličanje naroda našega v boginji Germaniji (276); o narodnosti po brošuri Türrovi zavrača „Laib. Ztg. in Volksfreund.“, češ, kako čuti, da velikanska ideja, ki dandanes giblje svet, narodna je ideja itd. —

„Novice slovó jemaje od 26. tečaja mislijo, da ne morejo poštenejše priporočati se za naročbo novega tečaja (420), nego da rekó, da ostanejo to, kar so bile vse pretekla leta — učiteljice in voditeljice narodu slovenskemu na mnogovrstnem polji. Da so v političnih zadevah najhuji trn v péti nemškutarski, — da nasproti premalo razsajajo drugim, — to dobro vedó; al ne uni ne ti nas preverili ne bodo, da postopanje naše ni pravo. Pustivši vsacemu svoje mnenje, ne damo si siliti družega sebi. Zraven tega, da Novice po čedalje veči omiki ljudstva našega hrepenijo po zboljšani materijalnega blagostanja njegovega, bila jim je tudi zvesta skrb za to, da se naš narod, po mnogoletnem poptujčevanju zeló zbehan, dramí k zavednosti narodni, ki mu je potrebna v napredek. Edinost med nami Slovenci: to je bilo iskreno prizadevanje Novic skozi 26 let — zato so s posebno skrbjo odvrčale vsak prepír, vsak razpor, ki je na dobro le nasprotnikom našim, na veliko škodo pa materi Sloveniji sami. Popolna narodna ravnopravnost in s to vred poštena svoboda v socialnem življenji do tiste meje, da se nikakor ne žaliyo svetinje katoliške vere našega ljudstva: to je politično geslo Novicam bilo in to jim bode. In ker je v mnogonarodni Avstriji prvi pogoj svobodi vseh narodov ta, da se vsacemu narodu brez izjeme dadó enake narodne pravice, tedaj vidijo Novice srečo in mir Avstrije še le v tem, da se sprava dovrši z vsemi narodi njenimi, naj so takraj ali unkraj Litave. Kakor je Avstrija po hudem nasprotovanji iz centralizma vendar-le prestopila v dvalizem, tako je upati, da po vsestranski spravi prestopi v pluralizem, to je, v federalizem, kateri bi Avstriji večó centralno moč dal, nego jej daje zdaj ogerski dvalizem. — S tega stališča bodo presojevale tudi v prihodnje vse, kar se bo godilo tù in tam v prihodnje“.

D o p i s i.

Iz Štajerskega. A) C. k. dež. šol. svét. V zadnji seji dež. šol. svéta poročalo se je o nadzorovanji dekliskega liceja v Gradci in o mnogih ljudskih šolah Graške okolice, ter se odobrili na podlagi teh stavljeni predlogi; dovolilo se je, da se razširijo ljudske šole v Frohnleitau, Eichbergu in Teharjih, da se ustanové ekspoziture v Laufnitzgrabnu in učiteljske službe na novo ustanovljeni ljudski šoli v Cvenu (okr. Ljutomer), da se dovoli odpust dozdanje paralelke na ljudski šoli v Deutschlandsbergu in da se napravijo paralelke na dveh ljudskih šolah v Gradci. Imenovani so g. g. in gospodič.: Patric Stern (iz Fürstenfelda) za učitelja v Hartberg, Pavla